

2017/07/17

حامد نوید

آب دریا‌های افغانستان - نقطه عطف همسایه‌ها

بخش دوم و نهائی

آب‌های افغانستان و همسایگان افغانستان:

جهیل شواه بر فراز کهساران شمال شرقی افغانستان

با نگاهی به نقشه جغرافیای طبیعی افغانستان متوجه می‌گردیم که تعداد دریا‌ها، جهیل‌ها و آب‌های روان افغانستان به اندازه‌ای زیاد است که شراین و رگ‌های بدن آدمی را به یاد می‌آورد. درست مانند قلبی که خون پاک و زلال را به هر عضو بدن برساند و باعث تحرک و ادامه حیات گردد. آب‌هایی که برای هزاران سال در سرزمین افغانستان روان بوده و در تیوری باید شراین اقتصاد زراعتی و منبع انرژی برقی این کشور را تشکیل میداد، با کمال تأسف یا در اثر مداخلات کشورهای همسایه و فشارهای بیرونی و یا در اثر کم‌توجهی حکومتات و اقتصاد ضعیف کشور، مورد

استفاده درست قرار نگرفته است و این رودهای خروشان تا حال حلقوم خشک ملت افغانستان را سیراب نکرده اند. لطفاً به این نقشه که دریاها و جهیل های خورد و بزرگ افغانستان را نشان میدهد، به دقت توجه کنید.

ملت افغان درین پیکر دل است
وز فساد آن فساد آسیاست

آسیا یک پیکر آب و گل است
کز گشاد آن گشاد آسیاست

زمانی بود که این شعر اقبال لاهوری را همه از نگاه اهمیت سوق الجیشی افغانستان در ارتباط به وضع سیاسی منطقه می نگرستند، اما با نگاه عمیقتر متوجه خواهیم گشت که موجودیت این همه دریا های خورد و بزرگ که مانند شرائین

و رگ های قلب آدمی در پیکر این مملکت تنیده است، واقعاً این سرزمین را با موقعیت جغرافیائی ای که دارد، به مثابه قلب آسیا می سازد. این نکته نه تنها برای افغانستان بلکه برای ممالک همجوار آن نیز یک امر حیاتی شمرده می شود و اگر مدیریت درست در مورد این مسأله مهم از طرف دولت افغانستان صورت نگیرد، در آینده معضلات بزرگی را به بار خواهد آورد. گرچه مقدار آب تمام دریا ها و جهیل های افغانستان تا حال محاسبه دقیق نگردیده، اما احصائیه ها و محاسبات ابتدایی نشان میدهد که سالانه میلیون ها متر مکعب آبی که از سلسله جبال هندوکش و کوهستانات مرکزی افغانستان سرچشمه می گیرند، به دامن سرزمین های همسایه بخصوص کشور های ایران و پاکستان می ریزند. در اینجا توجه شما را به بخشی از بررسی علمی هموطن فرهیخته جناب کریم پوپل نویسنده سایت ویکی پدیا جلب می نمایم:

"مساحت افغانستان ۶۵۲،۲۲۵ کیلومتر مربع، اوسط مقدار بارندگی ۲۵۰ میلی متر یا ۰،۲۵ متر. مقدار بارندگی در سال ۱۶۳ میلیارد متر مکعب تخمین شده می تواند. که از جمله ۵۷ میلیارد متر مکعب آن را آب های روی زمین، ۱۸ میلیارد متر مکعب را آب های زیر زمین و متباقی قسمتاً تبدیل به بخار و قسمتاً جذب در خاک و مقداری در وجود اجسام زنده و سایر ملحوظات طبیعی ذخیره می شود. که شامل احصائیه شده نمی تواند. اوسط ارتفاع در افغانستان ۱۲۰۰ متر از سطح بحر، ارتفاعات مرکزی ۱۸۰۰ متر جلال آباد ۴۵۰ متر بدخشان ۲۵۰۰ متر می باشد. بلند ترین نقطه افغانستان نوشاق بدخشان است که دارای ارتفاع ۷۴۹۲ متر و پست ترین نقطه رود آمو است که دارای ارتفاع ۲۵۰ متر از سطح بحر می باشد. اوسط بارندگی در مناطق غربی ۲۵۰ میلی متر در مناطق جنوب شرقی ۲۵۰ میلی متر در ساحات شمال شرقی و ارتفاعات بالا تر از ۳۰۰۰ متر و جبال از ۴۵۰ الی ۱۰۰۰ میلی متر در سال می رسد. سطح بارندگی برف در کوه های پامیر و واخان ۱۰۰۰ میلی متر یا یک متر می باشد. شورای وزیران افغانستان در دلو ۱۳۸۶ ستراتیژی سکتور آب افغانستان را تصویب نمود [۱۵] غرض پیشبرد کار افغانستان را به پنج حوزه آبی تقسیم نمود.

افغانستان از ۷۵ میلیارد متر مکعب آب خود صرف ۲۰ میلیارد متر مکعب آنرا استفاده می نماید. علت فقر در همین است که نتوانسته است اراضی زمین های زراعتی خویش را توسعه دهد و از انرژی این آب ها استفاده نماید. " بررسی علمی آقای کریم پوپل و به همین ترتیب تحقیق همه جانبه، مسلکی، و علمی هموطن دانشمند جناب داکتر یار محمد متخصص حفاظت محیط زیر عنوان "ارزش دریای آمو و معاونین آن در رشد زیربنای اقتصادی افغانستان آینده نزدیک" درین رابطه بسیار ارزشمند است.

بدیهی است که کشورهای ایران و پاکستان به احداث هر نوع بند آب، خواه به مقصد آبیاری و خواه به غرض تولید برق باشد، با چشمان باز می نگرند و هرگاه به نفع شان نباشد برای مانع شدن آن از هر نوع وسیله فشار استفاده می نمایند. سازمان دهی تشنجات نظامی در داخل خاک افغانستان، بخصوص در ولایات کنر و پکتیا، توسط حکومت پاکستان و دامن زدن به اختلافات زبانی و قومی که بیشتر توسط جمهوری اسلامی ایران انسجام می یابد، همه علت اقتصادی دارد. از این رو جبهه گیری های فکری و سیاسی ای که در افغانستان بخصوص در بنیاد های علمی و در سطح رسانه ها دیده می شود، اکثراً عامل بیرونی دارند که عده ای خواسته و برخی ناخواسته، در چنگال سیاسی تبلیغات حساب شده دیگران قرار می گیرند.

این حقیقت مانند روز روشن است که هرگاه قشر درس خوانده کشوری (با وضع اقتصادی نا به سامان آن به جای تفکر بر اندیشه های ملی، صیانت از منافع ملی و استفاده معقول علمی و عملی از منابع سرشار طبیعی کشورشان، بالای اختلافات قومی، نژادی، سمتی و زبانی به تحریک اجانب بپیچند، این امر به سود همسایگان و سودجویان بیگانه خواهد

بود نه به نفع مردم بی بضاعت آن کشور. درین جا گرچه کمی از موضوع به دور می رویم، باید مکت کوتاه‌های بالای اصطلاح (مشترکات فرهنگی) در بین دو کشور همجوار و (هجوم فرهنگی) نماییم. مشترکات فرهنگی در میان دو کشور همسایه در هر نقطه جهان، یک امر طبیعی تلقی می گردد که در اثر آمیزش انسان‌ها در طول زمانه‌ها پدید می آید، اما هجوم فرهنگی یک وسیله طرح ریزی شده، سود جویانه و سنجیده شده از جانب یک کشور در برابر کشور دیگری است که در آن امتیاز گیری اقتصادی و سیاسی عامل اصلی می باشد و توسط گماشتگان این هدف به مقصد می رسد.

نمایی از بند نغلو که در دهه هشتاد چندین بار مورد تهاجم راکت و هاوان به تشویق پاکستان قرار گرفت گرچه برخی از ناظران غربی با سطحی نگرشی اظهار مینمایند که این تشویش افغانها تا اندازه مبالغه آمیز است و کشور های ایران و پاکستان تابع قوانین بین المللی بوده و پایبند اصل همجواری نیک با افغان‌ها میباشند، اما حادثات ناگوار و روزافزونی که توسط همسایگان افغانستان سازمان دهی میگردد، برعکس این ادعا را ثابت می نماید. کشته شدن وحشیانه خان ولی از بزرگان محلی پکتیا در دسامبر ۲۰۱۲ توسط طالبان پاکستانی که از بند مچلغو دفاع میکرد، از زمره بسی واقعات تکان دهنده و حساب شده ای است که نیات پاکستان را برای کنترل آبهای افغانستان نشان میدهد.

از جانب دیگر ولایات هلمند، فراه و نیمروز یعنی **بستر دریای هلمند و معاونین آن** هم برای ایران و هم برای پاکستان از اهمیت زیادی برخوردار است. از این رو تشنجات زیادی در طی سالهای اخیر درین ساحه آب خیز بوقوع پیوسته و هنوز هم بوقوع می پیوندد. دولت ایران از آغاز احداث بند کجکی در سال ۱۹۵۳ بالای دریای هلمند، که خود را بخاطر بین المللی بودن این دریا مستحق استفاده مساویانه از آب آن میداند، همواره در سازمان ملل متحد اعتراض علنی خود را در برابر ایجاد (بند های برق و آبیاری) در مسیر دریای هلمند اعلام نموده است. در حالیکه رود هلمند به فاصله ۱۳۴۰ کیلومتر در خاک افغانستان جریان داشته و تنها ۶۰ کیلومتر سرحد طبیعی افغانستان و ایران را به اساس خط سرحدی مکماهن تشکیل میدهد. مسأله تثبیت خط سرحدی میان افغانستان و دولت فارس آنوقت (ایران امروزی) که در سال های ۱۹۰۲ تا ۱۹۰۵ توسط مکماهن برتانوی تعیین گردید، و یک بخش آن که بخاطر حکمیت جنرال فخرالدین التای در سال ۱۹۳۵ به طول ۱۴۴ کیلومتر به نام خط التای یاد میگردد، موضوع مناقشات طولانی

سیاسی میان این دو کشور بخصوص در مورد استفاده از آب دریای هلمند است که درین مختصر نمی‌گنجد، اما دولت ایران همواره تلاش دارد تا خود را در استفاده از آب دریا های غربی افغانستان ذیدخل و صاحب اختیار بشمارد. تلاشهای فراوان دولت جمهوری اسلامی ایران برای به تعویق انداختن پروژه بند سلما که بالای هریرود به کمک کشور هند اعمار میگردد آنقدر آشکار است که حتی این دولت با فرستادن هیأت هایی به منابع کمک کننده بین المللی سعی میوزرد تا مانع تکمیل شدن ساختمان آن گردد (این تحلیل قبل از اكمال بند سلما نگاشته شده است). همچنان جمهوری اسلامی ایران با ایجاد نا امنی ها سعی میوزرد تا موانعی را در راه اعمار بند کمال خان در ولایت نیمروز ایجاد نماید. احداث این بند بالای دریای هلمند در منطقه کمال خان ولسوالی چهار برجک در زمان جمهوری داود خان آغاز گردیده بود اما تا کنون به پایه تکمیل نرسیده و تا هنوز اراضی بایر اطراف آنرا، که خاک زراعتی خوبی دارد، سیراب نساخته است. دریا های افغانستان نظر به موقعیتی که در داخل خاک افغانستان دارند، به پنج ساحه عمده تقسیم میگردند که عبارت اند از: ساحه دریای آمو و معاونین آن، ساحه دریا های شمال افغانستان، ساحه دریاهای مرغاب و هریرود، ساحه دریای کابل و معاونین آن و ساحه دریای هلمند و دریا های مربوط به این حوزه.

رود جیحون یا آمودریا از ارتفاع ۴۰۰۰ متری کوههای پامیر سرچشمه گرفته و به جهیل آرال منتهی میگردد. طول دریای آمو به ۲۵۴۰ کیلومتر میرسد و از زرکول تا خمیاب، به طول تقریباً ۱۱۲۶ کیلومتر سرحدات شمالی افغانستان را با کشورهای تاجیکستان، ازبکستان و ترکمنستان تشکیل میدهد. معاونین عمده این دریا که در قسمت های مرتفع به نام دریای واخان و پنج یاد می گردند، عبارتند از دریای کوچک، دریای قندوز، رود شیوا و آبهای واخان و پامیر، (در داخل سرحدات افغانستان) و دریا های چک، غزلسو، کافرنهان، و خش، سرخان دریا، و شیرآباد معاونین دیگر دریای آمو میباشدند که در آنسوی سرحدات افغانستان موقعیت دارند.

دریای آمو در ۲۲ جولای سال ۱۸۸۷ میلادی در اثر توافقات دول افغانستان، روسیه تزاری و بریتانیا در زمان پادشاهی امیر عبد الرحمن خان منحیت سرحد شمالی افغانستان و مستملکات آسیایی روسیه تزاری آنوقت، شناخته شد. بعد از استقرار رژیم سوسیالیستی و تشکیل جمهوری اتحاد شوروی که مصادف به دوره امانی میشد، این قرار داد در سال ۱۹۲۶ دوباره به رسمیت شناخته شد و در سال ۱۹۳۱ مندرجات آن مبنی بر عدم مداخلات طرفین بر قلمرو همدیگر تأکید مجدد یافت، اما در دهه ۱۹۴۰ بنا بر تخطی از مواد موافقتنامه و تهدید ماهی گیران، زر شویان و قایق رانان افغان توسط عساکر شوروی، دولت افغانستان تقاضای مذاکرات بیشتر را در مورد استفاده عادلانه از دریای آمو از دولت شوروی وقت نمود. همان بود که در ۱۳ جون ۱۹۴۶ موافقتنامه مبنی بر استفاده مساویانه از آب دریای آمو، حق کشتی رانی و به رسمیت شناختن جزیره درقند منحیت بخشی از قلمرو افغانستان، میان مولوتف وزیر خارجه اتحاد جماهیر شوروی و اعضای سفارت کبرای افغانستان در ماسکو به امضا رسید.

تصویری از امضای موافقتنامه ۱۹۴۶ در ارتباط به رود آمو

از راست به چپ غلام احمد نوید سکرتر اول سفارت کبرای افغانی در ماسکو، مولوتف وزیر خارجه شوروی شخص نشسته در حال امضای موافقتنامه سه نفر از صاحب منصبان نظامی روسی و جناب سلطان احمد خان شیرزی سفیر کبیر افغانستان در مسکو

با آنکه دولت شوروی وقت با استفاده مساویانه از آب دریای آمو موافقت داشت و بندر شیرخان و بندر حیرتان مورد استفاده قرار گرفت، اما حکومت ستالین با احداث هرگونه بندی بالای دریای مرغاب در جوار سرحداتش مخالفت نشان میداد. درین رابطه میتوان اظهار کرد اکنون که دولت شوروی آن زمان دیگر وجود ندارد، افغانستان میتواند این مذاکرات را با جمهوریت ترکمنستان از سر گیرد. از جانب دیگر، به صورت عمومی توجه زیادی به دریاهاى خورد و بزرگی که در میان دریای بلخ و مرغاب قرار دارند و شامل دریای میمنه، دریای بل چراغ، که آبشار های دره شاخ و دره زنگ از آن سیراب میگردد، و دریای قیصار و بند المار، صورت نگرفته، در حالی که ویکتور سیریا

نادی محقق و باستان شناس معروف روسی ساحه میان دریای بلخ و مرغاب و مرو را بستر نخستین تمدن اکسوس در هزاره دوم ق. م. میداند.

با توجه به انکشافات اخیر در ارتباط با استفاده مؤثر از دریا های کشور، امضای موافقتنامه ای میان حکومت افغانستان و پاکستان برای استفاده از آب دریای کنر برای تولید برق، به اندازه توافقات تاریخی دریای آمو، مهم و حساس است. زیرا در این مسأله موقف سیاسی پاکستان با تشویش همیشگی آن کشور از نزدیکی اقتصادی، تخنیکی و سیاسی میان هند و افغانستان به ملاحظه میرسد که موضوع را از نگاه سیاسی تا اندازه ای پیچیده تر میسازد. زیرا موقف گیری های سیاسی حکومت پاکستان با اعمار بند برق دریای کنر گره خورده است. حکومت پاکستان با طرز دید عنعنوی سیاسی ای که دارد، از احداث ذخایر آبی که به کمک تخنیکی هند در مسیر دریای کابل اعمار میگردد، خشنود نیست. از این رو حتی تهدید به تغییر دادن مسیر دریای چترال را نموده است. با آنکه دریای کنر از کوه های

چترال سرچشمه میگردد و پس از داخل شدن به افغانستان به نام دریای کنر خوانده میشود، اما از آن جائیکه دریا های خروشان دیگری مانند دریای علیشنگ و الینگار و دریای پنجشیر بر علاوه دریای کنر همه در بستر دریای کابل میریزند، ظرفیت آبهای روانی که از افغانستان به پاکستان سرازیر می شود، به مراتب بیشتر از مقدار آبی است که از طریق چترال داخل ولایت کنر میگردد. درین رابطه موقف اضلاع متحده امریکا و بانک جهانی بالای مسأله استفاده معقول و همه جانبه از آبهای مشترک میان کشورهای افغانستان و پاکستان به اساس موافقتنامه ۱۹۶۰ (Pak-India Indus Waters Treaty of 1960) دارای اهمیت است. گرچه برخورد

مسلمی هیأت افغانی در ارتباط به موضوع استفاده عادلانه از آب های مشترک میان کشورهای افغانستان و پاکستان در خور توجه می باشد، اما بنا بر تحقیقات مسلمی کارشناسان، احداث بند داسو در دهانه خیبر پستونخوا توسط پاکستان، میتواند برای آبهای بلندی که در داخل مرزهای افغانستان قرار دارند، خالی از مضار نباشد.

نمایی از بند برق داسو در دهانه خیبر پستونخوا

نتیجه:

درین بررسی، با نظر داشت موضوع، بیشتر بالای آبهای افغانستان تأکید به عمل آمده است در حالیکه راه های تجارتی قدیم این سرزمین، مانند راه های باستانی تجارتی آریا ورته و راه ابریشم مربوط قرون ما بعد، در ارتباط دادن ساکنین این خطه کهن و بافت تاریخی مردم افغانستان، مانند دریا های آن حایز اهمیت است. همچنان معادن افغانستان مانند مس عینک، معدن حاجیگک و ذخایر احجار کریمه و خاکهای قیمتی افغانستان Rare Earth Element به همان اندازه ارزشمند اند.

به همین ترتیب حراست از آبدات تاریخی و ساحات باستانی کشور که چون آئینه تمام نمای پیرایگی و صداقت، شکوه مدنیت های پارینه افغانستان را بازگو می کنند، نسل جوان این کشور را که مورد سیل تبلیغات منفی گرایانه جناح های سیاسی مختلف قرار دارند، متوجه ارزشهای فرهنگی و ثقافتی کشورشان میسازد. آنچه واقعاً جای تأسف بی پایان است، در چنین حالتی که ملت رنج دیده افغانستان به خدمات مسلکی و علمی طبقه درس خوانده ضرورت مبرم و حیاتی دارند، عده ای از تحصیل یافتگان بجای رهنمائی جوانان بسوی صلح و همبستگی و سعی در راه تحکیم وحدت ملی، به خاطر عقده گشایی ها و گرایش های سیاسی نژاد پرستانه بر اختلافات قومی، زبانی و منطقوی دامن میزنند. با کمال تأسف باید گفت که این نوع موضع گیری فکری از نگاه جامعه شناسی مدنی به دوره بدوی اجداد پرستی قبل از ظهور تمدنهای انکشاف یافته بشری، ارتباط میگیرد و از دید روشنگرایانه دین مبین اسلام، مربوط دوره جاهلیت است.

از اینرو اینجانب به دولت افغانستان پیشنهاد می نمایم تا تعریف مشرخی از منافع ملی و حراست از سرمایه های ملی و فرهنگی افغانستان توسط دانشمندان کشور تهیه گردیده و منحنیث مضمون مستقلی در مکاتب، پوهنتون ها و مراکز علمی افغانستان تدریس گردد.

به امید رفاه، آرامی و سربلندی ملت شریف و آزاده افغانستان

حامد نوید

۲۳ نوامبر ۲۰۱۴ ویرجینیا ، امریکا

گزیده از منابع

Ancient Ariana: From the Aryans to the Medes. 1500 BCE–551 BCE . Dr. W. J. Vogel sang
Leiden University, Holland

**Encyclopaedia Britannica* Eleventh Edition (1910–1911)

Naess, Arne. *Mountains and Mythology*. Trumpeter 1995

The Arctic Home in the Vedas by Bal Gangadhar Tilak, First Edition, Pune , India 1903

Hopkirk, Peter (1992). *The Great Game: The Struggle for Empire in Central Asia*. Kodansha International

Retrieved 27 August 2012

A. C. Yate, *England and Russia Face to Face in Asia. Travels with the Afghan Boundary Commission*, London 1887.

C. E. Yate, *Northern Afghanistan, or Letters from the Afghan Boundary Commission*, Edinburgh and London, 1888; Repr. Lahore, 1976

Mujib Mashal [What Iran and Pakistan Want from the Afghans: Water Time](#) (Kabul) 2 December 2012

U.S. Department of State, Office of the Geographer, *Afghanistan-China Boundary*, International Boundary Study 89, Washington, D.C., 1969
L. Dupree, "The Durand Line of 1933: A Case Study in Artificial Political Boundaries and Culture Areas," in *Current Problems in Afghanistan*, Princeton, 1961, pp. 77-93.
Perso-Afghan Arbitration Commission, *Irrigation Report*, 2 vols., Simla, 1906

افغانستان در مسیر تاریخ اثر میر غلام محمد غبار مطبوعه دولتی کابل ۱۹۶۷
تاریخ مختصر افغانستان اثر پوهاند حبیبی انتشارات سازمان مهاجرین افغانستان، ویرجینیا، ۱۹۸۹
تاریخ افغانستان در سه جلد اثر احمد علی کهزاد بنگاه انتشارات میوند کابل سال ۱۳۸۷ خورشیدی
"ارزش دریای آمو و معاونین آن در رشد زیربنای اقتصادی افغانستان در آینده نزدیک"
داکتر یار محمد متخصص حفاظت محیط

تنظیم منابع آب در افغانستان از کریم پوپل نویسنده سایت ویکی پدیا
گزیده سرود های ریگوبدا، ترجمه سید محمد رضا جلالی نایینی، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی چاپ سوم 1372،
افغانستان ماقبل آریایی ها، نورالله تالقانی، کابل، 1361، مطبوعه دولتی،
(هند به افغانستان برای ساخت دوازده بند به روی دریای کابل کمک می نماید) نویسنده: خالد مصطفی، مترجم: پوهندوی دوکتور سید حسام
(مل) منبع و تاریخ نشر: اخبار بین المللی 20011-5/2012

